

ra geriye paylaştırılması mümkün olmayan az miktarda bir mal kalırsa bu artık mal (fuzûlü'l-ganâim) fakirlere dağıtılır.

BİBLİYOGRAFYA:

Müsned, I, 301; II, 412; V, 145, 148, 248, 256; Dârimî, "Siyer", 29; Buhârî, "Hümus", 8; Müslim, "Mesâcid", 3, 5; Tirmizî, "Siyer", 5; Ebû Yûsuf, *el-Harâc*, s. 19-25; Yahyâ b. Âdem, *el-Harâc*, s. 18-22, 34; Şâfiî, *el-Üm*, IV, 64-79; Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, Kahire 1969, s. 424-432; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, Kahire 1951, II, 297-298; XIII, 361-371; Mâverîdî, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, Kahire 1973, s. 131-134, 145; Ebû Ya'lâ, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, s. 136-152; Se-rahsî, *el-Mebsût*, X, 8-15, 43-51; a.mlf., *Şerhu Kitâbi's-Siyeril-kebir* (nşr. Selâhaddin el-Mü-neccid), Kahire 1971, II, 593-817; III, 835-1100; Kâsânî, *Bedâ'i*, VII, 114-127; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VII, 297-317; X, 475-556; Kurtubî, *el-Câmi*, VII, 361-364; İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü's-şer'îyye*, Beyrut, ts., s. 30-33; Şirbînî, *Muğ-nî'l-muhtâc*, III, 92-105; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1389/1969 — Beyrut 1404/1984, VI, 133-151; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâc*, III, 77-96; Şevkânî, *Neylû'l-evfâr*, II, 6; S. A. G. Husaini, *Arab Administration*, Madras 1948, s. 36-81; Muhammed Hamîdullah, *İslâm'da Devlet İdaresi* (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul 1963, s. 110, 176, 200-204; a.mlf., *Hiz. Peygamberin Savaşları*, s. 264-268; a.mlf., *İslâm Peygamberi*, I, 641-644; Hasan İbrâhim Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, Kahire 1968, I, 493-494, 513; M. Ziyâüddin er-Reyyîs, *el-Harâc ve'n-nüzumü'l-mâliyye fi'd-devleti'l-İslâmiyye*, Kahire 1969, s. 91-95, 112; Bilmen, *Kamus*, III, 372-375, 392-399; IV, 104-105; Celal Yeniceri, *İslamda Devlet Bütçesi*, İstanbul 1984, s. 243-248; Salih Tuğ, *İslam Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı*, İstanbul 1984, s. 119-120; Mustafa Fayda, *Hiz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*, İstanbul 1989, s. 21-22, 26-36; S. M. Hasanuzzaman, *Economic Functions of an Islamic State: The Early Experience*, Leicester 1991, s. 147-166; M. İbrâhim er-Rabbî, *el-Fey' ve'l-ganîme ve meşârifühümâ*, Kahire 1992, s. 23-36; *Mv.F.*, XXXI, 302-321; Th. W. Juyrboll, "Ganimet", *IA*, IV, 716; F. Løkkegaard, "Fay", *EI*² (İng.), II, 869-870; a.mlf., "Ghanîma", *a.e.*, II, 1005-1006; L. Veccia Vaglieri, "Fadak", *a.e.*, II, 725-727; a.mlf., "Khaybar", *a.e.*, IV, 1142.

MEHMET ERKAL

GÂNİYE (Benî Gâniye)

(بنو غانية)

Kuzey Afrika'da Murâbit hâkimiyetini tekrar kurmaya çalışan Berberî asıllı bir aile.

Büyük Sahrâ'dan çıkarak Mağrib'de Murâbitlar Devleti'ni (1056-1147) kuran üç önemli kabileden Messûfe'ye mensuptur. Benî Gâniye adını büyük anneleri Gâniye'den alır. Gâniye, Sultan Ali b. Yûsuf b. Tâşfîn tarafından Messûfe kabilesinin ileri gelenlerinden Ali adlı

bir kişiyle evlendirildi. Bu evlilikten Yahyâ ve Muhammed adında iki oğlu oldu. Cesur bir emîr olan Yahyâ b. Ali Murâbitlar tarafından önemli görevlere getirildi. Mürsiye (Murcia) ve Belensiye'ye (Valencia) vali tayin edildi. Buradaki başanlarından dolayı Kurtuba (Cordoba) valiliğine getirildi ve on üç yıl boyunca Kurtuba'yı Aragon Kralı Alfonso'ya karşı korudu. Bu arada Muvahhidler Endülüs'e geçtiler (541/1146). Yahyâ b. Gâniye onlara karşı da Murâbitlar'ı savundu ve 543'te (1148) Gırnata'da (Granada) öldü.

Murâbit Hükümdarı Ali b. Yûsuf b. Tâşfîn tarafından 520 (1126) yılında Balear adalarına vali tayin edilen Muhammed b. Ali Murâbitlar'ın çöküş döneminde bağımsızlığını ilân etti. Böylece yeni bir hânedan tesis edilmiş oldu. Benî Gâniye Muvahhidler'in çöküşüne yakın bir zamana kadar buraya hâkim oldu. Aile Doğu Cezayir, Kuzey Afrika ve Libya bölgelerinde zaman zaman Muvahhidler'le yaptığı savaşlarla kendini gösterdi. İshak b. Muhammed veliaht olan kardeşi Abdullah'a karşı ayaklanıp onu öldürdükten sonra idareyi ele aldı (560/1165). Avrupa sahillerinde cihad faaliyetlerine önem verdi. Kendisinden önce babasının ve ilk ortaya çıkışlarından beri Murâbitlar'ın yaptığı gibi Abbâsî halifesi adına hutbe okuttu. Muvahhid Hükümdarı Yûsuf b. Abdülmü'min hutbede kendi adlarının zikredilmesi konusunda onu iknaya çalıştıysa da kesin bir sonuç alamadı. İshak b. Muhammed 579 (1183) yılında öldü. Yerine önce oğlu Muhammed, sonra da diğer oğlu Ali geçti ve böylece Muvahhidler'le uzun bir hesaplaşma dönemi başladı. Benî Gâniye ailesi Muvahhidler'in davetini reddetti. Üç yıldan beri Endülüs'te cihadla meşgul olan Muvahhid Hükümdarı Ebû Yûsuf el-Mansûr, Benî Gâniye ile mücadeleye girmeden önce hristiyan krallarla barış yapmak zorunda kaldı. 300 atlı ve 4000 piyade-den oluşan küçük bir ordu ile Muvahhidler'le baş edemeyeceğini anlayan Ali b. Gâniye, gümrük ve haraç gelirlerinden kendilerini mahrum bıraktıkları için Muvahhidler'den hoşlanmayan Arap kabilelerinden yardım istedi. Onların yardımıyla eskiden Sanhâce kabilesinin merkezi olan Bicâye'yi aldı ve buranın yönetimini kardeşi Yahyâ'ya bırakıp Cezayir, Müzâye ve Miliyâne'yi zaptettikten sonra Benî Hammâd Kalesi'ni ele geçirdi ve Konstantine'yi kuşatmaya başladı. Benî Gâniye'nin bu başarılarından rahatsız

olan Ebû Yûsuf el-Mansûr büyük bir ordu gönderip Yahyâ b. Gâniye'yi Bicâye'den uzaklaştırdı. Ali b. Gâniye de Konstantine muhasarasını kaldırıp Cerîd bölgesinin (Tunus) büyük bir kısmını ele geçirdi. Ardından da Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînilâh'a bir heyet göndererek hem biatını yeniledi hem de ondan yardım istedi. Halife de Selâhaddin-i Eyyûbî'ye İbn Gâniye'nin yardımına gitmesi için bir mektup yazdı (581/1185).

Bunun üzerine Ermeni asıllı Şerefeddin Karakuş'un kumandasında Oğuzlar'dan oluşan bir askerî birlik Mısır'dan hareket etti. Benî Gâniye Oğuzlar ve özellikle Libya'daki Arap kabileleriyle iş birliği yaptı. Murâbitlar'ın hizmetleri takdirle yâdedilerek Ali b. Gâniye müslümanların emîri ilân edildi. Müttetikler, Muvahhidler'in hâkimiyetindeki Tunus ve Mehdiye hariç İfrîkiye'nin tamamına hâkim oldular. Muvahhid Hükümdarı Ebû Yûsuf Ya'kûb el-Mansûr, İfrîkiye'ye doğru harekete geçerek kayda değer bir mukavemetle karşılaşmaksızın Tunus'a ulaştı (582/1186). Muvahhidler Kafsa bölgesindeki Umre'de bozguna uğradılar (583/1187). Ebû Yûsuf Ya'kûb el-Mansûr üç ay sonra tekrar ilerlemeye başladı. Hâme çevresinde Benî Gâniye ve Oğuzlar'a karşı saldırıya geçerek ordularını dağıttı. Benî Gâniye ve Oğuzlar Cerîd bölgesine hücumla meşgulken Ebû Yûsuf Tûzer (Tozeur), Kâbis (Gabes) ve Kafsa gibi bazı merkezleri geri aldı. 584'te (1188) vefat eden Ali b. Gâniye'nin naaşı Mayurka'ya (Majorka) götürüldü.

Ali b. Gâniye'nin yerine geçen kardeşi Yahyâ selefinin yolundan giderek Oğuzlar ve Araplar'la dostluk siyasetini devam ettirdi. Ancak Oğuzlar'ın kumandasını Karakuş kısa bir süre sonra Kâbis'i ele geçirmek maksadıyla Muvahhidler'in Tunus valisinin tarafına geçince üçlü ittifak çözülmeye başladı. Yahyâ, Benî Süleym'in yardımıyla kendini bağımsız hükümdar ilân etti. Ya'kûb el-Mansûr'un Endülüs'te cihadla meşgul olması, Yahyâ'ya yıllarca İfrîkiye'de Muvahhidler'in istikrarını sarsma fırsatı verdi. Böylece Yahyâ İfrîkiye'nin büyük bir kısmına tekrar hâkim oldu. Cerîd ve Kayrevan'a ilâve olarak Mehdiye, Trablus ve Kâbis gibi birkaç şehir de onun hâkimiyeti altına girdi. Nüfuzu doğuda Orta Mağrib sahillerine ve Biskre'ye kadar yayıldı. Önemli valiliklere aile fertlerini getirdi. Daha sonra Tunus'u istilâ ederek halkı 100.000 dinar vergi ödemek zorunda bıraktı.

GANİZÂDE MEHMED NÂDİRİ

(ö. 1036/1627)

Mi'râciyyesiyle meşhur
Osmanlı âlimi, şair ve hattat.

Muvahhid Hükümdarı Muhammed en-Nâsır, batıda Kostantine sınırlarını zorlayan Benî Gâniye ile hesaplaşmak için Merakeş'ten ancak 601 (1204-1205) yılında harekete geçti. Muvahhidler 599'da (1203) Mayurka adasını ele geçirdiler. Böylece bu adadan, Yahyâ b. Gâniye'nin hâkimiyeti altında bulunan Afrika'nın kuzeyindeki limanlara deniz yolu ile yardım ulaştırılması engellendi. Muhammed en-Nâsır Tunus'a yönelince İbn Gâniye oradan uzaklaştı. Böylece Muhammed en-Nâsır Tunus'u ve Mehdiye'yi geri aldı ve Ebû Muhammed b. Ebû Haf'sı Tunus'a vali tayin etti (603/1206-1207). Bu ise Benî Gâniye için sonun başlangıcı oldu. Ebû Muhammed 606'da (1209-10) Benî Gâniye'nin bütün topraklarını ele geçirdi. Abdullah b. İshak b. Gâniye ertesi yıl Merakeş'e geldi ve kendisine yakınlık gösteren Muvahhid Hükümdarı Muhammed en-Nâsır'a itaat arzetti. İfrîkiye'den kesin olarak uzaklaştırılan Yahyâ b. Gâniye Veddan'a sığındı ve Karakuş'u öldürerek buraya hâkim oldu (609/1212-13). Ebû Muhammed b. Ebû Haf'sın ölümünden (617/1220) sonra da Güney Tunus'a gitti ve Haf'siler'den Ebû Muhammed Abdullah'ın 621'de (1224) gelişine kadar Tunus'ta hüküm sürdü. Daha sonra buradan ayrılarak Sicilmâse'ye sığındı (624/1227). Üç yıl sonra Cezayir topraklarına geçtiyse de burada tutunma imkânı bulamadı ve 635'te (1237-38) öldü. Onun ölümüyle Kuzey Afrika'da Murâbit hâkimiyetini tekrar kurmak isteyen Gâniye ailesinin tarihi de son bulmuş oldu.

BİBLİYOGRAFYA:

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, Kahire 1348/1929, IX, 166, 171; Abdülvahid el-Merrâküşî, *el-Mu'cib fi telhîşi ahbârî'l-Mağrib*, Kahire 1368/1949, s. 175-197, 239-242; İbn Hallikân, *Vefeyât*, Bulak 1299/1881, II, 429, 431; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib* (Kettânî), s. 175-197, 239-242; İbn Haldûn, *el-İber*, Beyrut 1957, VI, 390-407; Zerkeşî, *Târîhu'd-devleteyni'l-Muvahhidiyye ve'l-Hafsiyye*, Tunus 1386/1966, s. 15-18; İbn Ebû Dînâr, *el-Mu'nis fi ahbârî İfrîkiyye ve Tunis* (nşr. Muhammed Şemmâm), Tunus 1387/1967, s. 119-122; Yûsuf Eşbâh, *Târîhu'l-Endelûs fi 'ahdi'l-Murâbitîn ve'l-Muvahhidîn*, Kahire 1377/1958, s. 414-426; Selâvi, *Kittâbü'l-İstikşâ*, II, 142-144, 191-194; A. Bel, *Les Banû Ghâniya*, Paris 1903; H. Terrase, *Histoire du Maroc*, Paris 1949, I, 328-332, 346; J. M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib*, London 1975, s. 114-118; H. Gueneron, *La Lybie*, Paris 1976, s. 28, 29; İsmâ Sâlim, *Cüzürü'l-Endelûs'l-men-siyye*, Beyrut 1984, s. 318-394; Ali Ahmed, "el-Muvahhidûn ve Benû Gâniye", *Dirâsât Târîhiyye*, sy. 31-32, Dimaşk 1989, s. 187-196; G. Marçais, "Ghâniya", *EI²* (Fr.), II, 1030-1032.

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Atâî ve Kâtib Çelebi gibi müelliflerin kaydettiği 980 (1572) yılı genel kabul görmüştür (*Zeyl-i Şekâik*, II, 703; *Fezleke*, II, 99). Aynı mahlası taşıyan Bağdatlı Nâdirî'den ayırt edilmesi için Ganizâde Nâdirî olarak anılır. Aslen Bolulu olan Ganizâde'nin büyük dedesi Bayezid Efendi Bolevî Çelebi unvanı ile tanınmış bir kadı, babası Abdülganî Efendi ise kazaskerliğe kadar yükselmiş bir âlim ve şairdir. Ganizâde ilmiye muhitinde yetiştiği gibi tasavvuf terbiyesini de ailesinin içinde bulunduğu Nakşibendî çevrelerinde elde etmiştir. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'ye dair methiyelerin toplandığı bazı mecmualarda şiirlerinin bulunduğu bakılarak onu Mevlevî kabul edenler varsa da bir Mevlevî kaynağı olan *Esrar Dede Tezkiresi*'nde Nâdirî'ye yer verilmemiş olması bu kanaatin doğru olmadığını düşündürmektedir.

Ganizâde iyi bir medrese tahsili gördükten sonra Hoca Sâdeddin Efendi'den mülâzım oldu. 1000 (1592) yılında ilk olarak 40 akçe ile İstanbul'da Papasoğlu Medresesi'nde başladığı öğretim hayatını çeşitli medreselerde müderris olarak sürdürdü. 1005'te (1596-97) Sahn-ı Semân, ardından Süleymaniye medreselerinde bulundu. Bu arada Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi'ye damat oldu. 1011 (1602) yılında tayin edildiği Selânik kadılığıyla ilmiye sınıfından ayrılarak kadılık mesleğine geçti. Kahire ve Edirne kadılıklarında bulundu. Edirne kadısı iken I. Ahmed'in dikkatini çekerek 1015 Şevvalinde (Şubat 1607) İstanbul kadılığına getirildi. 1018 Şevvalinde (Ocak 1610) bu görevinden azledilip Galata kadılığıyla görevlendirildi, iki yıl sonra da Anadolu kazaskerliğine yükseldi. Bu sırada iki defa I. Ahmed'in Edirne seyahatine katıldı. 1023 Cemâziyelevvelinde (Haziran 1614) tekrar azledildi. 1028 Şevvalinde (Eylül 1619) Şeyhülislâm Zekerîyyâzâde Yahyâ Efendi'nin yerine Rumeli kazaskeri oldu. Bir yıl sonra bu görevden emekliye ayrıldı. Bunun bir azil olduğunu belirten kaynaklar da vardır. 1031'de (1622) Galata kazası arpalık olarak kendisine verildi. İki yıl sonra ikinci defa Rumeli kazaskerliğine getirildi. Bu görevden de 1034 Şevvalinde (Temmuz

1625) ayrıldı (Atâî, II, 702-703). Altı ay kadar felçli olarak yatan şair 1036 Cemâziyelâhîrinde (Şubat 1627) İstanbul'da vefat etti. Fatih'te evinin yakınında bulunan Âbid Çelebi Mescidi hazîresine defnedildi. Ölümüne "el-Cennetü mesvâh" ibaresi ve, "Nâdirî gitti bu devrin hayfâ" mısraı tarih düşürülmüştür.

Ganizâde'nin öldüğünde elli altı yaşında olduğunu söyleyen Atâî ile (*Zeyl-i Şekâik*, II, 703) aynı bilgiyi veren Mehmed Süreyyâ Bey (*Sicill-i Osmânî*, IV, 152) ve ondan naklen Fâik Reşad'ın (*Eslâf*, II, 143) buna delil olarak gösterdikleri "bî-günâh" kelimesinin ebced hesabıyla karşılığı elli altı değil seksen sekizdir. Nitekim Müstakimzâde de bunu seksen sekiz olarak verir (*Tuhfe*, s. 421). Sadece Atâî, "bî-günâh" ibaresinin "tahlîl tariki üzere" hesaplanması gerektiğine işaret eder. Bu durumda kelimelerin " / nâh" kısmı elli altı etmektedir. Şairin elli altı yıl yaşadığı kabul edilirse doğum tarihi 980 (1572) olmakta, seksen sekiz yıl yaşadığı kabul edilirse bunu 948 (1541) yılına kadar geriye götürmek gerekmektedir.

Osmanlı âlim ve şairlerinin önde gelenlerinden biri olan Ganizâde Nâdirî, süslü ve âhenkli söyleyişle Bâkî'yi, coşkun ve sanatkârane üslûbuyla Şeyhülislâm Yahyâ ile Nef'î'yi hatırlatır. Ayrıca bunlara nazîreler yazan şair özellikle gazel ve kasidelerinde başarılı bulunmuştur. Kasidelerinin en güzeli, divanının ilk kaside olan ve her beyti "sihr-i helâl" derecesine ulaşmış kabul edilen yedinci dört beyitlik mi'râciyyesidir. Türk edebiyatında mi'râciyye türünün önemli örneklerinden biri olan bu kaside ile *Şehnâme*'sinde yer alan diğer mi'râciyyesi onun dinî hassasiyetini göstermektedir. Bilhassa şaire şöhretini sağlayan ilk mi'râciyyesi dinî duygu bakımından coşkun, samimi ve gerçekten şairane bir edaya sahiptir. Bu mi'râciyyeye nazîre yazan Nev'îzâde Atâî, Halîmî ve Nâbî gibi şairlerin bu eseri aşamadığı kabul edilmektedir. Nâdirî bilhassa dinî eserlerinde güçlü bir lirizm yakalamış, samimi ve duygulu bir şair olarak görünmektedir. Şiirlerinde söz ve mâna sanatlarını başarıyla kullanmasının yanında vezin ve şekil bakımından da kusursuz denebilecek bir seviyeye ulaşmıştır. Dil bakımından ağır sayılabilecek ifadelerine Arapça'dan çok Farsça kelime ve terkipler hâkimdir.

Ahîzâde Abdülhalim Efendi'den hat meşkeden ve bu sanatın inceliklerini öğrenen Ganizâde sülûs, nesih, rik'a ve ta'likte devrin hattatları arasında yüksek